

HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN SURIYE ANTLAŞMASINA YAKLAŞIMI

Selçuk URAL

Prof. Dr., Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü Öğretim Üyesi
sural25@hotmail.com

Özet

Mondros Mütarekesini takiben Antep, Maraş ve Urfa İngiliz kuvvetleri tarafından işgal edildi. Bölge Adana vilayeti ile Suriye'nin birleştirilmesi ve Irak'ın güvenliği açısından stratejik öneme sahipti. Bu nedenle İngiltere ve Fransa arasında gerginlik noktalarından birini oluşturdu-yordu. Fransa Sykes-Picot Anlaşması gereği Suriye ve Güney Anadolu sancaklarının kendisine bırakılmasını istiyordu. Bu durum 15 Eylül 1919'da imzalanan Suriye Antlaşması ile karara bağlandı. Suriye Antlaşması Sykes-Picot Antlaşmasının ardından Osmanlı devletinin Ortadoğu ve Güney Anadolu vilayetlerinin paylaşımı yönünde atılmış önemli bir adımdı. Heyet-i Temsiliye vatanın bütünlüğü ve Osmanlı camiasının birliği açısından anlaşmaya önce siyasi, ardından askeri usullerle tepki gösterdi. Bu yönde kolorduları ve Müdafaa-i Hukuk teşkilatlarını harekete geçirerek Fransa'ya karşı mücadele başlattı.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, Fransa, Sykes-Picot, Mondros Mütarekesi, Kilikya.

Abstract

Following the Armistice of Moudros, Antep, Maraş and Urfa were occupied by British forces. The region was strategically important for the unification of the province of Adana and Syria and for the security of Iraq. Therefore, it was one of the points of tension between Britain and France. France wanted Syrian and Southern Anatolian flags to be left to them according to the Sykes-Picot Agreement. This circumstance was resolved by the Treaty of Syria signed on 15 September 1919. The Syrian Treaty was an important

step towards the sharing the Middle Eastern and Southern Anatolian provinces of the Ottoman State following the Sykes-Picot Agreement. The Committee of Representation first reacted political in terms of the integrity of the homeland and the unity of the Ottoman community and then reacted to military procedures. In this direction, it launched a struggle against France by activating the Corps and the Defense of Rights organizations.

Keywords: Britain, France, Sykes-Picot, Armistice of Moudros, Cilicia.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye cephesi büyük gelişmelere sahne oldu. Savaşın başlangıcında bölge Cemal Paşa komutasındaki 4. Ordu'nun sorumluluğundaydı. Türk kuvvetleri Cemal Paşa'nın ardından General Falkenhayn ve sonra Liman Von Sanders tarafından sevk ve idare edildi. Eylül 1918'de birlikler Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı adı altında yeniden teşkilatlandırıldı¹.

Grup Komutanlığı'nın muharip mevcudu İngilizlerin dörtte bir oranındaydı. Bu haliyle düşmanı durdurması mümkün gözüküyordu. Zira 19 Eylül 1918'de başlayan İngiliz saldırısı karşısında 8 ve 7. Ordular dayanma imkânı bulamadı. 30 Eylül'de Radak'ta son Osmanlı direnişi kırılınca bütün Suriye ve Filistin İngiliz ve Arap birliklerinin istilasına açıldı. 1 Ekim'den itibaren Beyrut, Şam, Hama ve Halep işgal edildi.

Osmanlı Genelkurmayı yeni bir direnç hattı oluşturmak için 4. Orduyu 7. Ordu'ya takviye için lağvetti. Suriye ve Adana kıyılarını korumakla görevli 2. Orduyu da Yıldırım Orduları emrine verdi². Bu

¹ Buna göre 4, 7 ve 8. Ordular Liman von Sanders Paşa'nın komutasına bırakıldı. 4. Ordu'yu Mersinli Cemal Paşa, 8. Ordu'yu Cevat Paşa ve 7. Ordu'yu Mustafa Kemal Paşa komuta etmeye başladı. Mustafa Kemal Paşa, bu göreve 11 Ağustos 1918'de getirildi. Geniş bilgi için bkz; *Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri*, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1982, s.19-20.

² Türk İstiklal Harbi, *I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı* (TİH, I), Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1999, s.16-17; Ali Türkgeldi, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara 1948, s.23; Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, Çev: M. Şevki Yazman, İstanbul 1979, s.342.

durumda komutanlığın görevi mütareke öncesi Anadolu'nun güney sınırını tutmaktı³.

Osmanlı hükümeti mütareke teklifinde bulunduğu kuşkusuz İngiliz makamları ele geçirdikleri toprakları garanti altına almak istiyorlardı. Bu sebeple hazırlanan taslağa Kafkasya ile Suriye başta olmak üzere Ortadoğu'da İtilaf işgallerini meşrulaştıran ve kalıcı hale getirecek hükümler koyuldu⁴.

Suriye konusu 16. Maddenin içinde yer aldı. Buna göre; Hicaz'da, Asir'de, Yemen'de, Suriye'de ve Irak'ta bulunan birlikler en yakın İtilâf komutanına teslim olacak ve Kilikya'da düzeni korumak için yeterli miktar kuvvetin dışında kalanlar beşinci madde mucibince geri çekilecekti. Amiral Calthorpe Kilikya deyimiyle Adana vilayetinin kastedildiğini beyan edince Osmanlı heyetinin başkanı Rauf Bey, Kilikya'nın taslaktan çıkarılmasını ve diğer bölgelerdeki askerlerin de tahliye edilmesini teklif etti. Reşat Hikmet Bey ise, Kilikya'nın savaş hattının gerisinde kaldığına dikkat çekerek böyle bir uygulamanın tarihte eşi benzeri olmadığını dile getirdi⁵.

Hicaz, Yemen ve Asir'deki birlikler İtilaf kuvvetlerince kuşatıldığı için bunların tesliminden başka bir çare yoktu. Fakat Suriye ve Irak'ta durum farklıydı. Çünkü birliklerin geri çekilme imkânı vardı. Buna rağmen İngilizlerin teslimde ısrar etmelerinin arkasında her iki bölgede yeni işgallere zemin hazırlama düşüncesi yatıyordu. Doğuda; Musul ve Diyarbakır, batıda ise Urfa, Antep, Maraş ve Adana risk altında bulunuyordu.

Haçin, Sis, Zeytun ve Antep'in işgali ise 24. Maddenin b fıkrasına dahil edilmiş bir halde 29 Ekim'de yapılan dördüncü oturumda ele alındı. Rauf Bey fıkranın yedinci maddeye dâhil edilerek asayışsızlık çıkması halinde işgalini teklif etti. Amiral Calthorpe ise Adana

³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, IX, Ankara 1996, s.539.

⁴ David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış*, Çev: Mehmet Harmanç, İstanbul 1994, s.370; Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, Çev: Necdet Sander, İstanbul 1994, s.163; Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları*, Çev: Şerif Erol, İstanbul 1996, s.1; Türk geldi, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, s.33.

⁵ Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni*, I, İstanbul 1993, s.113.

vilayetinde asayışı koruyacak gücün dışında kalan kuvvetlerin iç bölgelere nakline rıza gösterilmesi şartıyla fıkranın çıkarılmasını kabul etti⁶.

Görüşmelerde gündeme gelen değişiklikler taslağın özünü değiştirmedir. İngilizler küçük değişikliklerle Irak ve Suriye'deki işgalleri meşrulaştırdıkları gibi Güney Anadolu vilayetlerinin işgali hususunda da imkânlar kazandı⁷. Günü gelince bu yönde adımlar atacaklardı ve o günler çok uzakta değildi. Zira işgal hazırlıkları mütareke görüşmelerinden önce başlamıştı⁸.

Mütareke ülkede sevinç havası meydana getirirse de 31 Ekim'de Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı görevine atanan Mustafa Kemal Paşa gibi bazı komutanlar farklı düşünüyordu⁹. Zira 3 Kasım'da Toros Tünelleri, Suriye ve Kilikya terimleriyle neyin kastedildiğini sorarak, belirsizliğin uygulamalarda büyük sıkıntılar doğuracağına dikkat çekti. Osmanlı Genelkurmayının 4 Kasım'da verdiği karşılık sorulara cevap niteliği taşııyordu. Mustafa Kemal Paşa aynı gün işgal kuvvetinin Anadolu'yu işgal edebilecek miktarda olması halinde bunun nasıl engelleneceğini ve İngilizlerin Kilikya terimiyle Suriye sınırını Maraş'a kadar uzattıklarını ve böylece Anadolu içlerine kadar ilerleyebileceklerini ifade etti¹⁰. Bundan başka 8 Kasım'da İngilizlerin Halep'teki kuvvetlerine erzak gönderme bahanesiyle İskenderun'u işgale hazırlandıklarını bildirdi. Aynı gün

⁶ Orbay, Cehennem Değirmeni, I, s.134-136; Türkgeldi, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, s.53-54.

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bab-ı Ali Evrak Odası (BOA, BEO), 340524.

⁸ 6. Ordu komutanı Ali İhsan Paşa hatıratında İngilizlerin hazırlıkları hakkında şunları yazmaktaydı: "... İngiliz Irak ordusu bizden çok kuvvetli idi. Bağdat'tan cephemize kadar demiryolu hattı yaparak kuvvetli menzil hatları vücûda getirmişti. Bu İngiliz ordusu, Şam ve Halep istikametinde taarruz eden General Allenby kumandasındaki İngiliz ordusu ile işbirliği yaparak Musul istikametinde taarruza kalkarsa bizim uzun boylu mukavemetimize imkân yok idi", Ali İhsan SABİS, *Birinci Dünya Harbi IV*, İstanbul 1991, s.292.

⁹ Mütarekenin imzalandığı tarihte Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı 7 ve 2.Ordulardan oluşmaktaydı bkz; İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, Ankara 1993, s.154.

¹⁰ Fatih Rifki Atay, *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri*, İstanbul 1955, s.7-8.

gönderdiği bir başka yazıda ise mütarekenin devletin geleceğini endişeye düşürdüğünü, bundan kurtulmak için muğlâk ve şüpheli maddelerin bir an evvel tespit ve izahının yapılması gerektiğini tavsiye etti.

İngiltere'nin Güney Anadolu Politikası ve İşgaller

I. Dünya Savaşı esnasında İtilaf Devletleri, Osmanlı devletinin Ortadoğu ve Anadolu vilayetlerini paylaşmak üzere gizli anlaşmalar yapmıştı. Rusya, Doğu Anadolu'yu; Fransa, Adana ve Musul vilayetleri ile Suriye'yi; İtalya, Güneybatı Anadolu'yu; Yunanistan, Batı Anadolu'yu ve İngiltere Suriye hariç bütün Ortadoğu topraklarını işgal edecekti¹¹.

Mondros mütarekesinin tatbikatı İngiltere ve Fransa açısından gizli anlaşmalarda öngörülen hedeflere ulaşmak anlamına geliyordu. Bu yüzden cephe hattını esas alan bir ateşkese razı olmayacak ve her fırsatı ve imkânı değerlendirerek işgal sahalarını genişletmeye çalışacaklardı. İşgaller siyasi ve askeri olduğu kadar iktisadî menfaatler gözetilerek yapılacaktı. Kafkasya'da Bakü petrolünün rolü ne ise Ortadoğu'da Musul petroleri ve Çukurova'nın tarımsal gücü de o derece belirleyiciydi.

Musul'un işgalinde gösterilen acele ve cephe boyunca yaşanan emrivakiler ve mülki idarelere yapılan baskılar işgallerin Musul ile sınırlı kalmayacağını işareti gibiydi. Mütarekede yer almadığı halde Musul'u işgal edenlerin Güney Anadolu vilayetlerini işgal için bekleyecekleri düşünülemezdi. Kaldı ki, İngilizler Irak'ın kuzey sınırının Bitlis, Diyarbakır, Elâzığ ve Adana'dan geçtiğini dillendirerek gerçekteki niyetlerini açığa vuruyorlardı.

Musul şehrinin tahliyesi sırasında Musul ve Adana vilayetlerinin tamamen boşaltılması ve Türk kuvvetlerinin Torosların kuzeyine çekilmesi gündeme geldi. Ali İhsan Paşa, 21 Kasım İngilizlerin

---

¹¹ Anlaşmalar hakkında geniş bilgi için bkz: Karal, *Osmanlı Tarihi*, IX, s.542-546; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, III/2, Ankara 1983, s.102-128; *Türkiye'nin Parçalanması ve Rus Politikası (1914-1917)*, Haz: Nurer Uğurlu, İstanbul 2004, s.523-529.

istedikleri yerleri işgal edebilmek için müzakereler sırasında sınır telaffuz etmemelerinin sebebinin böylece ortaya çıktığını öne sürdü¹².

İngilizler aşama aşama Anadolu içlerine ilerliyordu. Adana'nın boşaltılması ve ardından Toroslara yerleştikten sonra sıra müstakil livalara –Antep, Urfa, Maraş- ve 24. Maddenin tatbikatına gelecekti. Ali İhsan Paşa 23 Kasım'da Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafında bu tehlikeye dikkat çekiyordu¹³.

Esasında 6. Ordunun Diyarbakır Vilayeti'ne, 2. Ordunun ise Toros Tünellerinin kuzeyine çekilmesi Antep, Urfa ve Maraş sancaklarını müdahaleye açık hale getirdi. Musul'un işgalinden sadece bir gün sonra -9 Kasım'da- İskenderun'un işgali İngilizlerin adı geçen sancaklara yönelik bir harekâta başlayacaklarının işaretiydi¹⁴. Görünen o ki, doğuda Musul'dan başlayarak Adana vilayetine kadar olan bütün Güney ve Güneydoğu Anadolu işgal edilmek isteniyordu.

Ali İhsan Paşa'nın İngilizlerin Vilâyât-ı Sitte sorunu yaratmak için işgallere devam edeceğine dair 23 Kasım tarihli öngörüsü 27 Aralık 1918'de Kilis, 1 Ocak 1919'da Antep, 22 Şubat 1919'da Maraş ve 24 Mart 1919'da Urfa'nın işgaliyle gerçeğe dönüştü. İngilizler Antep'in işgalinde olduğu gibi bölgede müttefikleri durumundaki Arap kuvvetlerini kullanarak asayiş bozmakta ve ardından mütarekeyi ileri sürerek işgali gerçekleştirmeye yönelik bir plan dairesinde hareket ettiler¹⁵. İngiliz işgal ettikleri yerlerde Türk kuvvetlerini

¹² Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi, İstiklal Harbi Kataloğu (ATASE, İSH), K.2, G.54, B.54-1.

¹³ "Adana Vilayeti hakkındaki teklifin bilahare Maraş ve Urfa müstakil sancaklarına ve Diyarbakır Vilayeti'ne teşmil edilmediğinin anlaşılması lazımdır. Mütarekenamenin yedinci maddesine dayanarak Musul'u işgal eden İngilizlerin artık yeniden Diyarbakır'ı işgal etme teklifinde bulunmamları icab eder. Vilâyât-ı Sitte meselesi ihdas edilirse o zaman değil Diyarbakır, Elaziz vilayeti elden giderek Sivas'a kadar geri çekilmek lazım gelir..." ATASE, İSH, K.1, G.125, B.125-1.

¹⁴ Yaşar Akbıyık, Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş, Ankara 1999, s.2.

¹⁵ TİH, I, s.105.

çekilmeye zorladıkları gibi mülki teşkilatları da ortadan kaldırarak yörenin devletle olan bağlarını koparıyorlardı¹⁶.

İngilizlerin Urfa'nın ardından işgalleri devam ettirmek arzusunda oldukları İngiliz komutanın Osmanlı makamlarına Urfa-Mardin ve Urfa-Siverek-Diyarbakır yolları hakkında sorular sormasından anlaşılıyordu. Yeni hedefin Diyarbakır olduğu endişesi her geçen gün kuvvetleniyordu¹⁷. Ali İhsan Paşa'nın yerine atanan Miralay Ahmet Cevdet Bey de, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği 25 Mart 1919 tarihli telgrafta mevcut şartlarda iyimser olunamayacağına dikkat çekiyordu¹⁸. Diyarbakır Valisi Nadir Bey ise, 30 Mart'ta aldığı istihbarata dayanarak İngilizlerin Urfa'dan sonra Mardin, Siverek ve Diyarbakır'ı işgal etmek niyetinde olduklarını öne sürüyordu¹⁹.

Mısır İngiliz Kuvvetleri Başkomutanı General Allenby'nin askeri kişiliğinin yanı sıra Osmanlı Hükümeti'ne verdiği nota işgallerin fütursuzca icrasında önemli bir role sahipti. Zira General Allenby verdiği notada zorunluluk görmesi halinde dilediği yeri işgal etme hakkını kendinde görüyor ve Osmanlı makamlarından vereceği emirleri harfiyen yerine getirmesini bekliyordu²⁰.

İngiliz işgallerini tek taraflı bir politikanın sonucu olarak görmek ve değerlendirmek yanlış olur. İşgaller aynı zamanda bölgede İngiliz-Fransız rekabetinin ve mücadelesinin gidişatına etki eden bir değere sahipti. Zira Sykes-Picot Anlaşması gereğince Suriye başta olmak üzere Adana, Antep, Maraş, Urfa ve Musul Fransız bölgesi kabul

¹⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti Kalemî Mahsusa Kataloğu (BOA, DH-KMS), 50-1/40.

¹⁷ ATASE, İSH, K.1, G.125, B.125-1.

¹⁸ Ahmet Cevdet Bey İngilizlerin işgal ettikleri yerleri Barış Konferansı'nda bu yönde bir karar alınsa dahi bırakmak niyetinde olmadıklarını, bu husus göz önüne alınarak yeni emrivakileri engelleyecek tarzda girişimlerde bulunulmasını isteyerek, işgallerin Diyarbakır'a sıçramaması için her türlü siyasi ve diplomatik girişimlerin arttırılmasını istedi. ATASE, İSH, K.8, G.133, B.133-2.

¹⁹ BOA, DH-KMS, 50-1/66.

²⁰ Geniş bilgi için bkz: Selçuk Ural, "Bir İngiliz Müdahalesi: General Allenby Notası (13. Kolordu'nun Lağvedilmesi Sorunu)", Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi', IV/11, (İzmir 2005), s.77-93.

edilmişti. Fakat İngilizler yeni durumda Musul'u elde tutmak için söz konusu sancakları hayati bir pazarlığın unsuru haline getireceklerdi²¹. Zira adı geçen sancaklar olmadan Fransa'nın Suriye ve Çukurova üzerinde yekpare hâkimiyet kurması ve bölgeyi yönetebilmesi düşünülemezdi.

İngiliz işgallerinin ve iktisadi çıkarlarının merkezinde Musul yer alıyordu. Bölgenin sahip olduğu yer altı kaynakları onu vazgeçilmez hale getiriyordu. Bunun yanı sıra Mısır-İran-Hindistan bağlantısı açısından Musul ve dolayısıyla Irak fevkalade stratejik bir noktada bulunuyordu. Antep Urfa ve Maraş ise Suriye ve Çukurova'yı bir manda yönetiminde birleştirmenin anahtarı olmasının dışında Irak'ın ve Suriye'nin güvenliği açısından hayati öneme sahipti. Bu açıdan bakıldığında sancaklar Anadolu ile Suriye arasında tampon bölge görevi üstleniyordu. İngiliz hükümeti Fransa'nın Adana vilayeti ve Suriye'ye yönelik emellerini bildiği için üç sancağı Musul'a karşı pazarlık kozu olarak kullanacak ve bunda da başarılı olacaktı. Fransızların Adana ve Suriye'yi birleştirebilmesi için bu sancaklarda kontrol tesis etmesi gerekiyordu. Aksi takdirde tamir edilemez sonuçlar doğurabilirdi.

İşgaller mütareke hükümleri gerekçe gösterilerek yapılsa da hiçbir haklı nedene dayanmıyordu. Ne Musul'da ne üç sancakta ve ne de diğer yerlerde İtilaf makamlarını ve kuvvetlerini tehlikeye düşürecek bir eylem meydana geldi. Buna karşın dört yüz boyunca kullanılmayan coğrafi ve idare terimler -Irak, Mezopotamya, Kilikya gibi- icat edilerek işgallere gerekçeler üretildi.

İngilizler Ortadoğu ve Anadolu'da işgalleri gerekçelendirmek ve meşrulaştırmak adına bölücülük kartını devreye soktu. Osmanlı devletinin parçalanması için Ortadoğu'da Arap, Anadolu'da ise Kürtçülük hareketini destekledi ve bu yönde gayret sarf etti. Bunun dışında bölgesel ve uluslararası ölçekte Ermeni meselesine sahip çıkarak ve Ermeni muhacirlerinin çıkarıldıkları yerlere iadeleri meselesini üstlenerek unsurlar arasında düşmanlığı körükledi.

²¹ Akbıyık, *Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, s.3.

Örneğin Maraş'ın işgalinden sonra Ermeni muhacirlerin dönüşünü teşvik ve himaye ederek Ermeniler ile Müslümanlar arasında düşmanlığı ortaya çıkardılar. Ermeni komitacılarını koruyarak ve kışkırtarak Türk ahaliye saldırmaya teşvik ettiler. Böylece yeni bir Türk-Ermeni mücadelesinin kapısını açtılar. Urfa'nın işgali sırasında ise İngiliz askeri kıyafetleri içindeki komitacı Ermenilerin Müslüman ahalinin şeref ve onurunu zedeleyen davranışlar sergilemesi Kafkasya'da olduğu gibi Güneydoğu Anadolu'da da Ermenilerin Türklerle birlikte yaşama ihtimalini azaltıyordu²². İngilizler siyasi ve ekonomik hedeflerine ulaşmak için bölgeyi ateşe atarken Fransızlar daha da öteye geçerek Taşnak Ermeni kartını bizzat devreye sokarak binlerce masumun ölümüne neden olacaklardı.

İngiltere ve Fransa'nın hesaplarına karşın yöre halkı Osmanlı hâkimiyetinde kalmak adına mücadele verme taraftarıydı. Bu durum askeri ve mülki makamlar tarafından sık sık dile getirildiği gibi, ahali ve cemiyetler tarafından gazetelerde yayınlanan bildiri ve telgraflara da yansdı. Çünkü işgaller, millî teşkilatlar ve halk tarafından ilk andan itibaren Anadolu'nun parçalanması için atılan bir adım olarak görüldü. Buna karşı mücadele verilmediği takdirde vatanın parçalanması kaçınılmaz hale gelecekti²³.

²² TİH, I, s.106-107.

²³ Diyarbakır ahali tarafından 16 Kasım 1919'da Harbiye Nezaretine gönderilen telgrafta özetle şöyle deniyordu:

1-Mondros Mütarekesi imzalandığından beri birer bahaneyle Anadolu'nun Diyarbakır vilayetine civar sancakları geçici kaydıyla işgal edilmiştir.

2-Maraş, Antep ve Urfa sancaklarının işgali millî hukukun ihlali ve hatta hiçe sayılması anlamına gelmektedir. 3-Binlerce İslam müessesesi sancakların en az 1000 yıldır Türk vatanı olduğunu ispat ediyor olmasına rağmen, ahali çeşitli bahanelerle ve akla hayale gelmeyen yollarla katledilmektedir.

4-Maraş'ta Ermeniler Fransız subaylarının desteğiyle bütün dünyanın gözü önünde Türklere zulüm etmektedirler.

5-Fransız subayları yeni katliamlar için Zeytin ve civarı Ermenilerini silahlandırmaktadır.

6-Çoğunluğun hakları azınlıklara kurban edilmemelidir. İşgal ve katliamlara son verilmediği takdirde silahla karşılık verilmek durumunda kalınacaktır. ATASE, İSH, K.109, G.116, B.116-1, 2, 3.

Suriye Anlaşması

Güney Anadolu sancaklarının el değiştirmesini sağlayan Suriye Anlaşması esasında Sykes-Picot Antlaşmasının tatbikatından kaynaklanmıştı. Bu anlaşmayla Arabistan, Filistin ve Irak İngiltere'ye, Suriye, Lübnan, Adana, Sivas, Elâzığ ve Diyarbakır vilayetleri Fransızlara bırakılmıştı²⁴.

İngiltere Sykes-Picot Antlaşmasına göre Suriye'den çekilmek mecburiyetinde olmasına karşın bir yandan Musul'u elde tutmak istemesi, diğer yandan Arapların muhalefeti yüzünden anlaşmayı uygulamakta isteksizdi. Buna mukabil Fransa ise iktisadi ve siyasi nedenlerden ötürü Suriye'den vazgeçmek niyetinde değildi. Üstelik Fransız kamuoyu bu noktada İngiliz hükümetine kızgınlık duyuyordu²⁵.

Suriye ve Çukurova sorunu ilerleyen aylarda yürütülen diplomatik görüşmelerle aşılırken değişikliğin şartlarını düzenleyen protokol 15 Eylül 1919'da Suriye Anlaşması adıyla imzalandı²⁶. Anlaşma İngiltere'ye Suriye ve Güney Anadolu sancaklarından çekilmesi karşılığında Musul'u Irak'ın parçası haline getirme fırsatı verdi. Fransa ise Musul üzerindeki haklarından vazgeçerek Suriye'yi Adana Vilayeti ile Antep, Maraş ve Urfa sancaklarını birleştirme ve kontrol etme hakkı kazandı²⁷.

²⁴ Karal, Osmanlı Tarihi, IX, s.544; Helmreich, Sevr Entrikaları, s.256-257.

²⁵ Fromkin, Barışa Son Veren Barış, s.392-396; Helmreich, Sevr Entrikaları, s.102-106; Yahya AKYÜZ, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, Ankara 1988, s.176-177, 180.

²⁶ Fromkin, Barışa Son Veren Barış, s.407-409; Suriye, Çukurova ve Güney Anadolu sancaklarının el değiştirmesini sağlayan Suriye Anlaşmasının Eylül ayına kalmasının diğer bir nedeni ise tarafların Almanya barışına öncelik vermeleri, Osmanlı topraklarının paylaşımını ikinci plana atmalarıydı. Bkz: Bige YAVUZ, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, Ankara 1994, s.54.

²⁷ Helmreich, Sevr Entrikaları, s.106-107; Suriye'nin statüsü Nisan 1920'de San-Remo konferansında netleştirildi. Suriye, Irak ve Filistin Osmanlı devletinden koparılıp manda idareleriyle yönetilmesine karar verildi. Böylece Suriye ve Lübnan Fransız; Irak Filistin ve Ürdün İngiliz manda idaresine bırakıldı. Bkz: Ömer Osman Umar, Suriye (1908-1938), Ankara 2004, s.368-376.

Suriye meselesi ve İngiltere ile Fransa arasında yaşanan anlaşmazlıklar Osmanlı Genelkurmayı tarafından takip ve kolordulara rapor edildi. Anlaşmanın imzalandığı günlerde 15. Kolordu Komutanlığına gönderilen ve 1919 yılı Ağustos-Eylül aylarında yaşanan gelişmeleri özetleyen raporda; iki ülke arasında büyük fikir farklılıklarının bulunduğu, karşılıklı siyasi ve askeri hamlelerin yapıldığı beyan edilerek dünya savaşı sırasında yapılan anlaşmaların temelinde Paris'te Allenby ve France d'Esperey iştirakiyle Suriye, Lübnan ve Filistin'i kapsayan bir mukavele hazırlandığı bilgisine yer veriliyordu. Raporda Anadolu vilayetlerine ilişkin tek bilgi Çukurova'da Fransız kuvvetlerinin kalacağı şeklindeydi²⁸.

Türk tarafında ilk izlenimler İngiltere ve Fransa'nın Çukurova/Kilikya'yı Arabistan ve Türkiye arasında bir "Etat Tampon" vücuda getirmek istedikleri yönündeydi. Bu sebeple Amasya görüşmeleri sırasında Bahriye Nazırı Salih Paşa ve Mustafa Kemal Paşa buna şiddetle karşı çıkarak bölgenin savunulması hususunda fikir birliğine varmışlardı²⁹.

Suriye Anlaşmasını takiben Ekim ayının son günlerinde Adana, Urfa, Antep ve Maraş'taki İngiliz kıtaları bölgeyi tahliye ederek yerlerini Fransız kuvvetlerine bıraktı. Kasımın ilk haftasında da Adana'da olduğu gibi Maraş, Antep ve Urfa'da Fransız yönetimi tesis edildi³⁰.

Fransa, Türk milliyetçilerinin gücünü görmekte ve kabul etmekle beraber Kilikya'yı devralırken bu gücün bir gün kendisine karşı döneceğini öngörmemişti. Bölge Fransa'nın yönetimine geçtiği günlerde hazırlanan bir raporda Mustafa Kemal Paşa'nın Kilikya konusundaki tehditlerini uygulamaya koyacak durumda olmadığı vurgulanıyordu. Ancak bu durum 27 Kasım 1919 tarihli bir başka raporda farklı ele alınıyordu. Rapora göre Mustafa Kemal Paşa'nın

²⁸ Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, I, İstanbul 1993, s.370.

²⁹ Karabekir, İstiklal Harbimiz, I, s.382.

³⁰ Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, I, İstanbul 1987, s.323.

emrinde yaklaşık 200.000 kişilik bir kuvvetin bulunduğu ve bu güçlerin gerilla savaşı başlatabileceği ve Fransa'yı uzun maceralara sürükleyeceği iddia ediliyordu³¹. Bütün bunlar Suriye Yüksek Komiseri George Picot'un Aralık 1919'da Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaretini ve tarafları savaştan kaçınmaya davet etmesini açıklıyordu.

Suriye Anlaşması'nın imzalandığına ve muhtevasına ilişkin kesin bilgiler ele geçirilince hem Osmanlı Hükümeti ve hem de Heyeti Temsiliye'nin tavrı kendini belli etmeye başladı. Osmanlı Hükümeti adına Harbiye Nazırı Cemal Paşa kolordulara gönderdiği telgrafta anlaşmanın yapıldığını ve taraflar arasında Suriye sorununun çözüldüğünü duyurdu³². Buna göre; Türk vilayet ve sancakları üzerinde doğrudan Fransız idaresi tesis ediliyordu. İngiliz generali Allenby Türklerin Araplarla muhtemel ittifakını beyanla bu mıntıkayı işgal için çetin müsademeler yapmaya mecbur kalacakları cihetle Fransızlara Araplarla uzlaşmayı tavsiye ediyordu. Anlaşma Türk tarafını olduğu kadar Arapları da (Emir Faysal) olumsuz etkiledi. Emir Faysal Paris gazetelerine verdiği bir röportajda başka hiçbir ümitleri kalmazsa haklarını savunmaya kararlı olduklarını beyan ediyordu³³.

Mondros Mütarekesinin ardından Türkiye'nin bütünlüğünden yana olduğu izlenimi veren Fransa'nın Suriye Anlaşması ile Türkiye'nin parçalanması projesinin tarafı haline gelmesi tepkiyle karşılandı. Mustafa Kemal Paşa anlaşmaya ve yaklaşık bir yıldır yapılanlara tepkisini 22 Eylül'de ortaya koydu. Adana, Antep, Maraş ve Urfa'nın işgalini hükümetin zafiyetine bağlayan Mustafa Kemal Paşa, bu durumun İngiliz ve Fransız koruması altında Ermeni işgalini ve örgütlenmesini kesinleştirdiğini, teşkilattan yoksun yöre halkının fedakârlıklarından sonuç alınmadığını beyan ediyordu. Mustafa Kemal Paşa yöre halkına yapılan saldırıları beş başlıkta topluyordu:

³¹ Yavuz, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, s.38-39.

³² Umar, Suriye (1908-1938), s.377.

³³ Karabekir, İstiklal Harbimiz, I, s.391.

1. Fransız, İngiliz görevliler ile Ermeni komitacıların ve Ermeni topluluğunun açıktan saldırıları,
2. Ermeni unsurların bilinçli ve programlı şekilde bölgeye göçlerini temini,
3. Yabancı üniformayla Ermeni birliklerinin bölgeye gönderilmesi ve buradakilerle birleştirilmesi,
4. İslam halkının ekonomik ve başka usullerle yok edilmesi ve göçe zorlanması,
5. İslam ahalinin arasına bölücülük sokularak yabancı yönetimleri istemek zorunda bırakılması.

Mütarekenin imzalandığı tarihteki sınırlar esas alınarak herhangi bir vatan parçasının düşmana bırakılmaması kararlaştırıldığından Adana vilayeti ve diğer sancaklara ilgisiz kalınmayacaktı. Bu nedenle İtilaf kuvvetlerinin ve azınlıkların yapmış oldukları saldırıları durdurmak ve onları yurttan çıkarmak üzere 20, 13, 3 ve 12. Kolordularla karşılık verilecekti. Bu maksatla işgal edilen sancaklar üç kolordunun sorumluluğunda üç bölgeye bölündü. Buna göre;

1. Birinci bölge; Mersin, İskenderun, Osmaniye, Bahçecik, Develi'den müteşekkil olup, 20. Kolordu ile buraya komşu olan Müdafaa-ı Hukuk teşkilatlarına bağlandı.
2. İkinci bölge; Devle, Sis/Kozan, İskenderun'dan müteşekkil olup, 3. Kolordu ile mücavir Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerine bağlandı.
3. Üçüncü bölge; Birecik, Samsat, Adıyaman, Suruç, Urfa ve Harran 13. Kolorduya bağlandı.

Bu taksimat da dâhil olmak üzere yedi maddelik eylem planı ilgili kolordu komutanlıkları ile Adana, Antep, Maraş ve Urfa Müdafaa-ı Hukuk teşkilatlarına bildirildi³⁴.

Bölgenin üç askeri mıntıkaya bölünmesi ve bilahare askeri gelişmelere göre hareket edilmesinin öngörülmesi önemli bir gelişmeydi. Çünkü işgalleri güney sancaklarında durdurmak üzere

---

³⁴ Geniş bilgi için bkz: Mustafa Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, I, Ankara 1995, s.184.

askeri pozisyon alınması Sivas ve Diyarbakır'a yönelik işgal tehlikesini bertaraf edeceği gibi, Mütarekenin 24. Maddesinin uygulanmasına ilişkin planları da ortadan kaldıracaktı. Heyeti Temsiliye bu kararla aynı zamanda muhtemel bir Türk-Fransız savaşına hazırlıksız yakalanmamak istiyordu.

Heyeti Temsiliye'nin siyasi ve askeri duruşu bununla sınırlı kalmadı. 24 Eylül 1919'da General Harbord'a takdim edilen raporda *"Kilikya'da Müslüman halkın aşağı görülmesi ve uğradıkları saldırılar kesilmedi ve Türk hükümetinin baskı altında tutulması için sertleştirilmiş önlemler alındı"* cümlelerine yer verilerek bölge halkının sistematik olarak eziyet gördüğü ve sindirilmeye çalışıldığı ifade ve kayıt altına alındı³⁵.

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Merkezine 6 Kasım 1919'da gönderdiği telgrafta; hukuka ve mütareke şartlarına aykırı olarak İngilizler tarafından işgal edilen üç sancağın bu kere Fransız tarafından işgalini hükümetin İtilaf devletleri nezdinde protesto ettiğini, adı geçen sancakların ahalisinin de büyük mitinglerle Osmanlı vatanının parçası olduklarını ilan ve neticede bütün Müdafaa-ı Hukuk cemiyetleri ve belediye başkanlıklarının İtilaf devletleri temsilcileri ile Avrupa ve Amerika kamuoyu nezdinde işgalleri protesto etmesini tavsiye ediyordu³⁶.

Üç gün sonra Adana, Antep, Kozan, Mersin ve Osmaniye Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerine gönderdiği telgrafta bölgenin Fransız işgaline girdiğini ve yerel mülki teşkilatların ve halkın durumu protesto ettiği bilgisini paylaşarak benzer tepkilerin kendileri tarafından da verilmesini istedi³⁷

Anlaşma sayesinde Fransızların İngilizlerden bir farkı kalmadığını 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey'e gönderdiği 10

³⁵ Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, I, s.189.

³⁶ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (ATTB)*, IV, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1991, s.124; Salahi Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, I, Ankara 1995, s.196.

³⁷ Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, I, s.294.

Kasım 1919 tarihli telgrafta ifade etti. Fransızlara duyduğu düşmanlığı açıkça dile getiriyordu: *"Haksız yere Adana'da oturan Ermenileri başımıza musallat eden, şimdi de Urfa, Antep, Maraş'ı işgal eden bir devlet hiçbir zaman dostumuz değildir"*³⁸.

Mustafa Kemal Paşa 14 Kasım 1919 tarihinde Erzurum Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Merkezine gönderdiği ikinci yazısında ise anlaşmanın ayrıntıları üzerinde durdu: 1916 Antlaşması esas alınarak imzalanan Suriye Anlaşması milletler tarihinde yeni bir tecavüz sayfasıydı. Anlaşma Erzurum ve Sivas kongreleriyle karar altına alınan Millî Mevcudiyet ve istiklale kast eden bir mahiyete haizdi. İngilizler haksız işgal etmiş oldukları yerleri bu kez Fransızlar haksızlık üzerine haksızlık ederek işgale başlayacaktı. İşgalleri kuzeye doğru; Elâzığ ve Sivas'a kadar uzatmaları halinde Anadolu'nun ikiye bölünmesi kaçınılmaz hale gelecekti. Fransızlar Adana, Antep, Maraş ve Urfa'nın yanı sıra Suriye-Lübnan bölgesinde kıyı hattını işgal ederek Müslümanları yokluğa mahkûm ve kendi çıkarları doğrultusunda iktisadi nüfuz alanları tesis etmeye hedefliyordu. Mustafa Kemal Paşa son olarak bu bilgilerin bütün yönetim kurullarına ve gazetelere ulaştırılmasını istiyordu ki, doğuda kamuoyu oluşturulması açısından bu çıkış son derece önemliydi³⁹.

Mustafa Kemal Paşa 16 Kasım da ise İtilaf devletlerinin bizzat kendilerinin ön ayak oldukları barış konferansının sonucunu beklemeden diledikleri yerleri işgal ettiğini beyanla Millî Mevcudiyet ve istiklale kast eden bu gibi caniyane kararlara asla boyun eğmeyeceklerini bir bildiriyle kamuoyuna bildirdi. Söz konusu bildiri Avrupa ve Amerika kamuoyunu hedef alıyordu⁴⁰.

Son iki telgrafın muhatap olarak Türk ve batı kamuoylarını hedef alması fevkalade değerlidir. Benzer yaklaşım Ali Galip hadisesinde

³⁸ Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, I, s.296; Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, I, s.197; Yavuz, *Türk-Fransız İlişkileri*, s.44.

³⁹ ATTB, IV, s.129-130.

⁴⁰ ATTB, IV, s.130; Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, I, s.305-306.

de sergilenmiş ve olayın arkasında bulunan Damat Ferit Paşa'nın istifası süreci bundan sonra başlamıştı. Şimdi de batı kamuoylarına seslenilerek Türklerin millî varlıklarını koruma arzu ve azmi ortaya koyulurken hükümetlerinin emperyalist politikalar izledikleri vurgulanıyordu.

Millî Mücadelecilerin ortaya koyduğu net ve şiddetli tepki Fransızları Heyeti Temsiliye ile diyalog aramaya zorladı. Suriye Fransız Yüksek Komiseri Georges Picot, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere Sivas'a hareket etti⁴¹. Görüşmeye dair Kazım Karabekir Paşa'ya verilen bilgiye göre; Picot, Türkiye'nin millî emel ve taleplerini hakkında bilgi sahibi olmak ve Heyeti Temsiliye ile fikir alışverişinde bulunmak üzere Sivas'a gelmişti. Kendisi Sivas Kongresi kararları hakkında bilgilendirilerek Çukurova, Antep, Maraş ve Urfa'nın mütarekeye aykırı işgali ve buralarda Ermeniler tarafından yapılan mezalim ile Fransızların Osmanlı hükümeti memurlarına reva gördükleri tahkir içerikli muamele şiddetle protesto edildi. Ayrıca haksız işgallerin sona erdirilmesinin Türk milletinin kesin talebi olduğunu ve bu maksat uğrunda bütün maddî ve manevî kuvvetlerini sarf etmeye azmettiği vurgulandı. Picot ise cevaben şu hususlar üzerinde durdu: Birincisi; hareketinden evvel Ermeni kuvvetlerinin yeni işgal olunan yerlerden çekilmesini emretti. İkincisi; Fransa Osmanlı hükümetinin istiklalini tanımakta ve bunun teminini arzu etmektedir. Adana'da iktisadî çıkarlar teminine karşılık Maraş Antep, Urfa havalisi ile beraber Çukurova'nın da tahliye edileceğini şahsi görüşleri çerçevesinde ifade etti. Picot son olarak Adana, Antep, Maraş ve Urfa'da millî teşkilatların Fransızlar aleyhine silahlı harekâta bulunmamalarını istedi. Mustafa Kemal Paşa ise buna mukabil Fransızlar ve Ermeniler

---

⁴¹ Picot, Sivas'a giderken Kayseri'de Ali Fuat Paşa ile görüşme imkânı buldu. Bu görüşmede Picot, Fransa'da iktidara gelen yeni hükümetin Türkiye'nin bütünlüğünden yana olduğunu beyanla Kilikya'da kanlı savaşın önüne geçilmesinin her iki tarafın menfaatine olduğunu beyan etti. Bkz: Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953, s.268-271.

tarafından sebebiyet verilmedikçe İslam ahalinin silahlı saldırıda bulunmamalarını temine çalışacakları karşılığını verdi.

Mustafa Kemal Paşa Karabekir Paşa'dan verdiği bilgilerin son derece gizli tutulmasını isterken görüşmeden elde ettiği kanaate nazaran Fransızların doğuda Türkiye lehinde hareket etmeyi kendileri adına daha uygun bulduklarını, buna karşılık işgal edilen mıntıkada Millî teşkilatın eskisinden daha geniş ve etkili hale getirilmesini ve herhangi bir silahlı saldırıya meydan verilmemesini doğru ve zaruri gördüğünü beyan etti. Netice itibariyle görüşmeden umutlu olmakla beraber millî teşkilatların kuvvetlendirilmesine ilişkin talimatı temkini de elden bırakmadığını gösteriyordu⁴².

George Picot-Mustafa Kemal Paşa görüşmesi hiç kuşkusuz Antep, Urfa ve Maraş sancaklarının akıbeti açısından önemlidir. Zira doğrudan Millî Mücadelenin lideri tarafından bilgilendirilen Fransız tarafına işgallerin haksızlığı ve millî teşkilatların bölgenin kurtarılmasına dönük faaliyetlerden vazgeçmeyeceği kesin bir dille ihtar edilmiştir.

Millî teşkilatın kuvvetlendirilmesi düşüncesi sadece bölgenin yanı sıra Suriye'deki gelişmeler dikkate alınarak ortaya koyulmuştu. Mustafa Kemal Paşa'nın millî teşkilatların kuvvetlendirilmesini içeren talimatı iki mülahazaya dayanıyordu. Birincisi Suriye'deki muhalefetten ötürü Fransa zorlanmaktadır. Arap muhalefетinin desteklenmesi Fransa'nın ilgisini ve gücünü Suriye'de yoğunlaştırmasına neden olacaktı. Böylece Kilikya, Antep, Maraş ve Urfa'da daha kuvvetli direnç noktaları oluşturularak Fransa'nın Anadolu içlerine doğru ilerlemesinin önü alınacaktı. İkinci ve önemli husus millî teşkilatlar Ermeni kuvvetleri karşısında halkın korunmasında hayati bir görev icra edecekti⁴³.

8 Aralık 1919'da Urfa Müftüsü Erdemli Hüsnü Efendi gelişmelerden haberdar edilerek ve Fransız işgalinin geçiciliğine vurgu yapılarak Heyeti Temsiliye'nin ön gördüğü politika doğrultusunda

---

⁴² Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, I, s.410-411.

⁴³ Yavuz, *Türk-Fransız İlişkileri*, s.51.

hareket etmesi istendi⁴⁴. Benzer bir talep 15 Aralık'ta Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Bey'e yapılarak mütarekeye ve uluslararası hukuka aykırı her hareketi protesto etmekten çekinmemesi ve teşkilatı milliyeyi takviyeye önem vermesi istendi. Fransızların bir takım sözler verdiği, bunları yerine getirirken teşkilatı milliyeye tarafından silahlı saldırıya meydan verilmemesi gerektiği vurgulanarak Fransız veya Ermenilerin bir saldırıya sebebiyet vermeleri durumunda ise her türlü imkân değerlendirilerek düşmana karşı mukabelede bulunmanın meşru olduğu beyan edildi⁴⁵.

George Picot'un Ermeni kuvvetlerini bölgeden geri çekeceklerine ilişkin verdiği güvencenin ilerleyen günlerde tersine uygulandığı anlaşıldı. Fransız makamları Ermeni kuvvetlerini çekmek bir yana sömürgelerinden getirdikleri askerlerle bölgeyi takviye ettikleri gözlemlendi. 27/28 Aralık 1919 tarihli Genelkurmay raporunda *"Adana, Maraş ve Urfa havalisinde Fransız kuvvetleri tezayüd etmektedir. Maraş, Antep havalisinde 18. Cezayir Alayı, Urfa havalisinde 413. Alay vardır. Bütün bu kuvvetlerin merbut bulunduğu büyük cüz'i tamamı 123. Fransız ordusudur"* deniliyordu. Bu rapor Fransızların Ermeni milislerini geri çekmedikleri gibi sömürgelerden getirdikleri kuvvetlerle bölgeye yığınak yaptıklarını ispat ediyordu⁴⁶. Kazım Karabekir Paşa ise 31 Aralık'ta Harbiye Nezareti başta olmak üzere ilgili kolordu komutanlıklarına gönderdiği yazıda; İngiliz subayı Rawlinson'dan aldığı bilgiye

⁴⁴ "... Mutasarrıflığa da vaki olan tebligatımız veçhile vatanımızı bigayrihak işgal eylemiş olan Fransızların vaziyetleri muvakkat olup davamızın hak olması cihetle cenabı hafızı hakikinin inayeti rabbanisile oraların tamamen tahliye olunacağına itimadı kavimiz vardır. Bu babda teşebbüsâtı müessirei siyasi de bulunulmuştur. Binaenaleyh Ermeniler veya Fransızlar tarafından sebebiyet verilmedikçe tarafınızdan müsellâh tecavüzatta bulunulmamasını tavsiye eder ve fakat mukadderatı vatanın mabehilistina olan vahdeti milliyeyi tarsin ve teşkilatı milliyenizi tevsî ve takviye etmeye son derece ikdam olunmasını selameti din ve namus namına talep eyleriz. İcab ederse zamanında icap edenlere talimatı mahsusla verilecektir". ATTB, IV, s.143.

⁴⁵ ATTB, IV, s.147-148; Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, I, s.333-334.

⁴⁶ Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, I, s.430.

dayanarak Adana ve Suriye'de bulunan bütün Fransız kuvvetlerinin on iki bin (12.000) asker olduğunu ve hemen hepsinin Cezayir, Tunus ve Torfo gibi sömürgelerden getirildiğini ve Fransızların daha büyük kuvvet sevkine iktidarları bulunmadığını ifade ve iddia ediyordu⁴⁷. Karabekir Paşa aldığı istihbarata dayanarak Fransızların herhangi bir askerî harekât düzenlemeye yeterli imkanlarının bulunmadığını ima etse de gelişmeler onun öngörüsünün doğru olmadığını gösterecekti.

Maraş Mutasarrıfı Cemil Beye 5 Ocak 1920'de siyasal başarı elde edildiği noktasından hareketle Picot görüşmesinin maddeleri hakkında bilgi verildi. Telgrafın devamında Fransızların alınan yeni bilgiler ışığında zaman kazanmaya dönük bir politika takip ettikleri uyarısı yapılarak Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti tüzüğüne uygun şekilde silahlı müfrezeler hazırlanması konusunda çaba gösterilmesi ve halkın her yoldan aydınlatılması istendi. Ayrıca Elbistan'da kuvvetli teşkilatın bulunduğu ve burası ile sıkı bir bağlantı kurulması tavsiye edildi. Maraş'ın Sivas'ta 3. Kolordu bölgesine bağlı bulunduğu şifreli haberleşmelerin kolordu üzerinden yapılması uygun görüldü⁴⁸. Telgraf Fransızların işgal ettikleri sahayı siyasî görüşmeler yoluyla boşaltmayacaklarının anlaşılması ve askerî tedbir ve usullerin ön plana çıkarılmaya başlandığını göstermesi bakımından önemliydi.

Fransız ve Ermeni kuvvetleri birlikte Ocak ayı başında Maraş-İsrahiye yolu üzerinde bulunan köylere saldırdı. Heyeti Temsiliye bu durum karşısında net tavrını ortaya koymakta gecikmedi. Mustafa Kemal Paşa saldırıların devamı halinde Kuvayi Milliye ile karşılık verilmesini uygun görürken Harbiye Nazırı Cemal Paşa'dan da hükümetin saldırıları kesin ve etkili bir şekilde protesto etmesini ve ayrıca Antep, Maraş ve Urfa'nın tahliyesine çaba harcamasını istedi⁴⁹.

---

⁴⁷ Karabekir, İstiklal Harbimiz, I, s.432.

⁴⁸ Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, I, s.352-353.

⁴⁹ Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, I, s.376-377.

Fransızlar verdikleri sözlere rağmen 26 Ocak 1920'de Maraş'ta doğrudan Türk ahaliyi hedef aldılar. İki taraf arasında cereyan eden saldırılar kısa sürede çarpışmaya dönüştü. Fransızlar olayları kanlı şekilde bastırdı. Böylece 15 Eylül'de bölgenin devriyle başlayan işgal hadisesi dört ay sonra kanlı mücadeleye dönüşürken Türk-Fransız ilişkileri de yeni bir döneme girmiş oldu⁵⁰.

Fransa üç sancağı işgali ardından aynen selefi gibi işgal sahasını genişletmek için çaba sarf etti. İngilizler bölgede kaldıkları sürece ayrılıkçı hareketleri (Arap ve Kürt) desteklemiş ve Güneydoğu Anadolu'da Kürdistan kurma iddiasıyla Kürt aşiretlerini kazanmaya çalışmıştı⁵¹. Fransızlar ise Türk unsura aldırılmadan "Ermeni politikası" takip ettikleri gibi askeri kuvvet olarak Taşnak Ermeni milislerini kullandılar. Bu durum halkın tepkisine neden oluyordu. Zira Dünya savaşı boyunca Taşnak çetelerinden korkunç zulümler gören ahali, Fransızların Ermeni devleti kurmaya çalıştığına inanıyordu. Fransız makamları Türk-Ermeni meselesinde "Ermenileri desteklemiyoruz" diyemiyorlardı. Bu nedenle onların faaliyetleri daha tehlikeli ve düşmanca bulunuyordu⁵².

Aynı günlerde bazı Fransız gazeteleri de hükümetin ikiyüzlülüğünü ve yanlış politika izlediğini dile getiren yayınlar yapıyordu. L'Humanite gazetesinde Paul Louis "Yeni Doğu Savaşı" başlıklı makalesinde Lloyd George ve Millerand'ın Türkiye'de barış yapar gibi görünüp savaşa tekrar giriştiklerini beyanla "*Lloyd George, İstanbul'u Türklere bırakma niyetini yüksek sesle ilan ettikten sonra bu başkenti ele geçirme hazırlıkları yapıyor. Millerand'a gelince o da Sivas'ta Mustafa Kemal ile görüşmeler yaptıktan sonra, Kilikya'yı ele geçirmek için ona karşı kuvvetler gönderiyor...*" diyerek

⁵⁰ Yavuz, Türk-Fransız İlişkileri, s.53.

⁵¹ Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, I, s.26-27.

⁵² Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE), K.21, G.67, B.67; TİTE, K.20, G.122, B.122; Ekim 1919'da Yüksek komiser ve Suriye ile Kilikya kuvvetleri başkomutanı atanan General Gouraud bir yıl sonra yaptığı açıklamada Kilikya'da "Ermeni politikası" izlediklerini kabul ve ilan edecekti. Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, s.180.

hükümetin Fransa'yı savaşa sürüklediğine işaret ediyordu. L'Action Française gazetesi ise İstanbul'a yapılacak muhtemel bir müdahalenin Fransa için çok kötü sonuçlar doğuracağını ve Türk milliyetçilerinin Kilikya'da taarruzlarını şiddetlendirebileceklerini ihtar ediyordu⁵³.

Heyeti Temsiliye Maraş üzerinden başlayan Türk-Fransız mücadelesinin niteliğini ve gidişatını tayin etmek üzere komutanların görüşüne başvurdu. Kazım Karabekir Paşa her tarafta mitingler yapılarak işgalin ve saldırıların protesto edilmesini ve gerilla harbinin yapılmasını tavsiye etti. Ayrıca mücadele için 3. Kolordu'ya da yardım vaadinde bulundu⁵⁴.

Heyeti Temsiliye ise siyaseten Maraş'ta katliamları Türk ve dünya kamuoylarına duyurmaya, Türk halkını protesto mitingleri yapmaya davet ederken askerî açıdan da mücadelenin başarıya ulaşması için bütün imkânları seferber etti. 11 Şubat 1920'de Kuvayi Milliye Komutanı Emin Arslan Bey'e Maraş'taki katliamı durdurmak üzere Mersin bölgesinde Fransız ve Ermeni kuvvetlerine karşı gerilla mücadelesi yapması talimatı verilirken 20, 12, 3 ve 13. Kolordulara da sorumluluk alanlarıyla ilgili harekât emirleri gönderildi⁵⁵.

Sonuç

Suriye Anlaşması Sykes-Picot Anlaşması'nın ihtilafli hususlarının çözümünden ortaya çıkmıştır. İngiltere ve Fransa Osmanlı devletinin Ortadoğu vilayetlerini paylaşımı kapsamında anlaşarak işgal edilen Güney Anadolu sancaklarının kontrolünde değişikliğe gitmişlerdir. Fransa Musul üzerindeki çıkarlarından vazgeçerek Adana vilayetinden başlayarak Güney Anadolu, Suriye ve Lübnan üzerinde kesintisiz bir kontrol tesis etmiştir. Güney Anadolu sancaklarının el değiştirmesi Fransa'ya Anadolu'nun kuzeyine doğru ilerleme fırsatı da vermiştir.

---

⁵³ AKYÜZ, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, s.99.

⁵⁴ KARABEKİR, İstiklal Harbimiz, I, s.464.

⁵⁵ ONAR, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, I, s.427-430.

Heyeti Temsiliye gerek siyasi gerekse askeri nedenlerden ötürü Güney Anadolu sancaklarına fevkalade önem vermiştir. Suriye Anlaşması sonrası Heyeti Temsiliye'nin faaliyetlerini iki safhada değerlendirmek gerekir. Birinci safha Fransa hükümeti ve Fransız makamlarıyla siyasi temas kurma ve Güney Anadolu sancaklarının tahliyesini siyasi yollarla temin etme devresi olarak adlandırılabilir. Bu devrede işgallerin bütün yurtda protesto edilmesi sağlandı. Türkiye'deki ve Avrupa'daki İtilaf temsilcilerine ve ardından Avrupa ve Amerikan kamuoyuna telgraf gönderilerek işgallerin haksızlığı dile getirildi. Bundan başka askeri gelişmelerin yaşanabileceği ihtimali göz önünde bulundurularak bölge üç kısma ayrılarak ilgili kolorduların sorumluluğuna bırakıldı.

Mustafa Kemal Paşa-George Picot görüşmesi bu safhanın en önemli gelişmesi olsa da Millî Mücadele açısından istenen siyasi başarı temin edilemedi. Mustafa Kemal Paşa, her ne kadar Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiği telgrafta birinci safhada ortaya koyulan politikaların ses getirdiğini ve Fransızların Millî Mücadele hareketini tanımak durumunda kaldığını savunsa da görüşme sonra yaşananlar Fransızların zaman kazanmaya çalıştıkları ve bölgede askeri yığınak yaptıktan sonra işgal sahasını genişletmeye çalıştıklarını gösteriyordu. Bu durum Mustafa Kemal Paşa tarafından daha sonra yaptığı telgraf görüşmelerinde de dile getirilecektir.

Türk, Avrupa ve Amerika kamuoylarını farklı yönlerden harekete geçirmeyi hedefleyen bildirimler kaleme alınırken Türk kamuoyu ve özellikle doğu vilayetleri ahalisi ve basını bölgesel gelişmeleri yakından takip etti. Doğu vilayetlerinin Ermeni meselesindeki hassasiyeti burada da kendini gösterdi.

Fransızların askerî kuvvetlerinin yaklaşık yarısını Ermeni birliklerinin meydana getirmesi ve Fransız makamlarının "Ermeni politikası" takip etmesi hadiselerin kısa sürede savaşa dönüşmesine neden olmuştur. İkinci safha Fransız ve Ermeni kuvvetlerinin Maraş'ta Türk ahaliyi açıktan hedef almalarıyla

başlamıştır. 11 Ocaktan itibaren başlayan bu saldırılar 26 Ocak'ta savaş halini almış ve Heyeti Temsiliye 11 Şubat itibariyle Türk-Fransız savaşını başlatan adımları atmamak zorunda kalmıştır.

Kaynaklar

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bab-ı Ali Evrak Odası (BOA, BEO)
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti Kalemî Mahsusa Kataloğu (BOA, DH-KMS).
- Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi
- Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi
- Akbıyık, Y. (1999). *Millî Mücadelede Güney Cephesi Maraş*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Akyüz, Y. (1988). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri*. (1982). Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri* (1991). (Cilt IV). Ankara: AAM Yayınları.
- Atay, F. R. (1955). *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri*. İstanbul: Sel Yayınları.
- Bayur, Y. H. (1983). *Türk İnkılâbı Tarihi*. (Cilt. III/2). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bige, Y. (1994). *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Cebesoy, A. F. (1953). *Millî Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Vatan Neşriyat.
- Fromkin, D. (1994). *Barışa Son Veren Barış: Modern Ortadoğu nasıl yaratıldı? 1914-1922*. İstanbul: Sabah Yayınları.
- Görgülü, İ. (1993). *On Yıllık Harbin Kadrosu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Helmreich, P. C. (1996). *Sevr Entrikaları*. (Çev. Ş. Erol), İstanbul: Sabah Yayınevi.
- Karabekir, K. (1993). *İstiklal Harbimiz*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Karal, E. Z. (1996). *Osmanlı Tarihi*. Cilt IX. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kinross, L. (1994). *Atatürk: Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. (Çev. Necdet Sander), İstanbul: Altın Kitaplar.

- Onar, M. (1995). *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*. (Cilt I). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Orbay, R. (1993). *Cehennem Değirmeni*. (Cilt I). İstanbul: Emre Yayınları.
- Sâbis, A. İ. (1991). *Birinci Dünya Harbi*. (Cilt IV). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Selek, S. (1987). *Anadolu İhtilali*. (Cilt I). İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Sonyel, S. (1995). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*. (Cilt I), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Türk İstiklal Harbi*. (1999). Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayını.
- Türkgeldi, A. (1948). *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*. Ankara: Türk Devrim Enstitüsü Yayınları.
- Uğurlu, N. (Haz.) (2004). *Türkiye'nin Parçalanması ve Rus Politikası (1914-1917)*. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Umar, Ö. O. (2004). *Suriye (1908-1938)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Ural, S. (2005). "Bir İngiliz Müdahalesi: General Allenby Notası (13. Kolordu'nun Lağvedilmesi Sorunu)". Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 4(11): 77-93.
- Von Sanders, L. (1979). *Türkiye'de Beş Yıl*. (Çev. M. Ş. Yazman). İstanbul: Burçak Yayınevi.